

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΟΠΤΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ
ΨΥΧΙΚΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑ

Γιώργος Κοκκίνης-Ντρένης

A.M: 521130100228

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Βάντα Χαλυβοπούλου

Αθήνα, Ιούνιος 2021

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Γιώργος Κοκκίνης-Ντρένης του Αποστόλου, με αριθμό μητρώου 521130100228 φοιτητής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Ο/Η Δηλών/ούσα

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	5
Θεωρητική στήριξη και τεκμηρίωση της εργασίας.....	6
Μεθοδολογία, Τεχνικές και Μέσα	8
Επίλογος	12
Βιβλιογραφία	13

Εισαγωγή

Στο αρχικό στάδιο της έρευνας, όταν ακόμα δεν είχα συγκεκριμενοποιήσει τη θεματική της, αυτό που μου είχε τραβήξει το ενδιαφέρον ήταν το ευρύτερο θέμα της «ετερότητας» (του Άλλου), δηλαδή του «μη κανονικού» κοινωνικού υποκειμένου. Είχα ήδη ξεκινήσει την ερευνά μου και αντλούσα υλικό για υποτιμημένες κοινωνικές ομάδες (π.χ. LGBTQI+ κοινότητα, χρηστές/χρήστριες, ψυχασθενείς κ.α). Αλλά όσο δούλευα την έρευνα μου συμπέρανα δύο πράγματα. Πρώτον, ότι αντιμετώπιζα δυσκολίες στις προσπάθειες μου να συνδέσω μεταξύ τους όλες αυτές τις κοινωνικές ομάδες. Δεύτερον, ότι θα παραγάγω καλύτερο αποτέλεσμα, αν συγκεκριμενοποιήσω το θέμα μου και εμβαθύνω σε μια μόνο κοινωνική ομάδα. Ως αποτέλεσμα, μετά από έντονη έρευνα και σκέψη αποφάσισα ότι θα πορευτώ με το θέμα της ψυχικής ασθένειας. Οι λόγοι που με οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση ήταν ότι :

- Η έννοια της ψυχικής ασθένειας είναι τόσο πολύπλοκη, αλλά και ενεργά παρούσα στις κοινωνίες που η ερμηνεία της καθίσταται ταυτόχρονα αδύνατη και αυτονόητη.
- Η υποτίμηση την οποία βιώνουν οι ψυχικά ασθενείς είναι ένα θέμα το οποίο ελάχιστα έχει αναδειχθεί στο εσωτερικό της κοινωνίας μας.
- Η εφαρμοσμένη τέχνη της Γραφίστικής δεν έχει άμεσες συνδέσεις και κοινούς όρους με την επιστήμη της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής. Παρόλα αυτά, η τέχνη αποτελεί επίσης μια πνευματική υπόθεση και ο «καλλιτέχνης» μαζί με την ίδια του η ύπαρξη, μπορούν να αποτελούν το συνδετικό κρίκο μεταξύ αυτών των δύο πεδίων. Εξ' άλλου, υπάρχει πληθώρα καλλιτεχνών -διάσημων ή μη- που έχουν χαρακτηριστεί «ψυχικά ασθενείς», επίσης υπάρχει η λεγόμενη «Τέχνη του Περιθωρίου» ή Art Brut που επικεντρώνει το ενδιαφέρον της κυρίως στα έργα των έγκλειστων σε ψυχιατρικά ιδρύματα, και τέλος, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι η καλλιτεχνική δημιουργία είναι ταυτοχρόνως και ένας τρόπος έκφρασης ιδιαίτερων βιωμάτων.

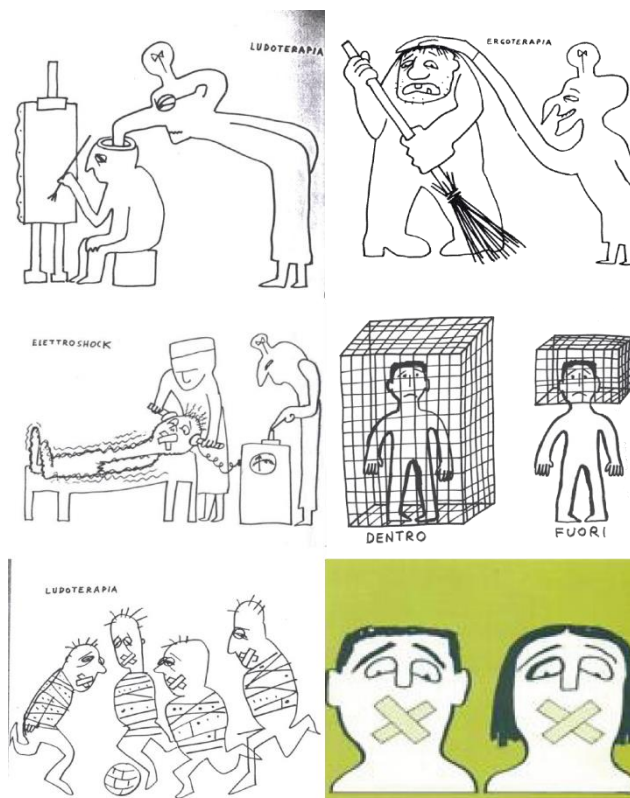
Εν ολίγοις, έχοντας υπ όψη και τα παραπάνω, το θέμα του οπτικού σχολιασμού της ψυχικής ασθένειας μου κέντρισε έντονα το ενδιαφέρον γιατί συμπέρανα ότι αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση να εμβαθύνω σε αυτό με εικονογραφικό τρόπο.

Εν κατακλείδι, η παρούσα εργασία έχει ως πρωτεύοντα στόχο την ανάδειξη των βιωμάτων των ατόμων που έχουν χαρακτηριστεί «ψυχικά ασθενείς». Έχοντας ως κεντρικό εργαλείο την τεχνική της εικονογράφησης και με απώτερο σκοπό την δημιουργία δύο φανζίν.

Θεωρητική στήριξη και τεκμηρίωση της εργασίας

Η ψυχιατρική παρά τις μεγάλες αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών στις επιστημολογικές, θεραπευτικές και θεσμικές της παραμέτρους, δεν έπαψε ποτέ να είναι φορέας μιας κοινωνικής «ανάθεσης» στο εσωτερικό του κοινωνικού συστήματος. Ανάθεση πάνω στον έλεγχο της «κοινωνικής αταξίας» που αντιπροσωπεύει η τρέλα και γενικότερα ο κοινωνικός πόνος που μορφοποιείται και παράγεται μέσα στο δοσμένο σύστημα κοινωνικών σχέσεων. Μέσα στη καθημερινότητα των κοινωνικών συναλλαγών, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στο καταμερισμό της εργασίας και τις συνθήκες εντός του, οι ψυχικώς ασθενείς απλώς δεν υπάρχουν, δε προσμετρούνται, αλλά αντιθέτως απωθούνται. Είναι ζήτημα λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος, του εσωτερικού του μεταβολισμού, που οδηγεί στην απόρριψη και στην εκμηδένιση όλων όσοι αδυνατούν να προσαρμοστούν στο δοσμένο καταμερισμό και οργάνωση της εργασίας και στην επικρατούσα κανονικότητα.

Παράλληλα, πέρα από την κυρίαρχη κανονικότητα και την παραγωγή των κοινωνικών ρόλων, έχει να κάνει και με τις συνθήκες που βιώνουν οι ψυχικώς ασθενείς εν έτη 21^ο αιώνα. Μηχανικές καθηλώσεις, εκμηδένιση του λόγου (ως ακαταλόγιστο), δια βίου διαμονή εντός άσυλου, κοινωνικός στιγματισμός και εξευτελισμός, υποτίμηση της αξίας της ζωής, όλα αυτά αποτελούν μερικά κομμάτια του πάζλ.

Σκίτσα του Ugo Guarino¹.

¹ Ο Ugo Guarino (1927-2016) ήταν εμβληματικός ζωγράφος, γλύπτης και σκιτσογράφος από την Τεργέστη. Συνεργάστηκε με τον Franco Basaglia και το κίνημα της Δημοκρατικής Ψυχιατρικής, και δημιούργησε πλήθος έργων εμπνευσμένων από αυτήν την εμπειρία.

Ας επικεντρωθούμε λίγο πάνω στην «στέρηση» του λόγου των «τρελών», δηλαδή πάνω στην εκμηδένιση του λόγου τους ως ακαταλόγιστο. Αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο το συναντάνε σε αρκετές πτυχές τις ζωής τους. Όταν δεν τους δίνεται η δυνατότητα να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους απέναντι σε ένα θεσμό ή μια εξουσία. Όταν οι ειδικοί (γιατροί/ επιστήμονες) έχουν τον πρώτο και μοναδικό λόγο πάνω στα σώματα τους, τα βιώματα τους, και την ύπαρξη τους. Όταν ο ψυχικός πόνος που εκφράζουν, εκμηδενίζεται και αναγνωρίζεται ως «φανταστικός». Όταν ο λόγος που παράγουν για τα βιώματα τους, ή οι αρνήσεις τους και οι αντιστάσεις τους πάνω στις εντολές του γιατρού, προσμετρούνται ως «ενέργειες» και «επιδράσεις» της ασθένειας.

Για τους παραπάνω λόγους, στο φανζίν «Οπτικός Σχολιασμός πάνω στην Ψυχική Ασθένεια», επέλεξα να χρησιμοποιήσω το λόγο των ίδιων των υποκειμένων. Με αυτή την ενέργεια σκοπεύω να αναδείξω τον λόγο των «τρελών», και να αποφύγω να χρησιμοποιώ το λόγο των «ειδικών», οι οποίοι εντέλει κατέχουν το μονοπώλιο. Ως αποτέλεσμα, το υλικό μου βασίστηκε σε μια ποικιλία βιωμάτων και μαρτυριών ατόμων τα οποία έχουν χαρακτηριστεί «ψυχασθενείς», και αποτελείται από: άρθρα όπως το «Δικαιώματα και "δικαιώματα"» του Γιώργου Γιαννουλόπουλου, ποιήματα όπως το «Ψύχως» του Γιώργου Κοκκινίδη, έντυπα ή βιβλία (λογοτεχνικά και μη) όπως το «Περί Τρέλας»², και οπτικοακουστικό ή ντοκιμαντέρ όπως το «Ο άνθρωπος που ενόχλησε το σύμπαν» του Σταύρου Ψυλλάκη.

Στο φανζίν «Ιδέες πάνω στην ιστορική και κοινωνική προσέγγιση της τρέλας» το οποίο περιλαμβάνει και τη θεωρητική στήριξη του έργου μου, χώρισα το κείμενο μου στις εξής τέσσερις θεματικές: «Η τρέλα ως ετερότητα, υπό το πρίσμα του Παράλογου», «Μερική Ιστορική αναδρομή πάνω στις κατοικίες της τρέλας», «Διασταυρώσεις Γυμνής Ζωής και Ψυχικής Ασθένειας», «Θεραπεία ή Δημόσια Τάξη». Κατά τη συγγραφή της ανάλυσης μου, τα ακαδημαϊκά έργα από τα οποία επηρεάστηκα περισσότερο και τα χρησιμοποίησα ως κύριες πηγές, είναι τα εξής: «Η ιστορία της Τρέλας» και «Ψυχική αρρώστια και Ψυχολογία» του Μ. Foucault. «Ρωγμές, ρήγματα και αντιστάσεις στην κυρίαρχη Ψυχιατρική» του Θ. Μεγαλοοικονόμου, «Homo Sacer, κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή» του G. Agamben.

---

² Το Περί Τρέλας αποτελεί μια συλλογή κείμενων από γνωστών προσώπων της παγκόσμιας λογοτεχνίας και φιλοσοφίας - Artaud Antonin, Woolf Virginia, Nietzsche Friedrich Wilhelm, Poe Edgar Allan, Shelley - Wollstonecraft Mary – τα οποία είχαν διαγνωσθεί «ψυχασθενείς», και εντός των κειμένων αυτών αποκαλύπτουν, αποτυπώνουν, εμβαθύνουν ή βυθίζονται στην ψυχική τους κατάρρευση με εξομολογητικό τόνο.

Μεθοδολογία, Τεχνικές και Μέσα

Εύρεση πρώτης ύλης

Επειδή ο κύριος στόχος της εργασίας μου είναι να αναδείξω το βίωμα των ψυχασθενών, για τις εικονογραφήσεις μου βασίστηκα σε φωτογραφίες-ντοκουμέντα οι οποίες απεικονίζουν την καθημερινότητα των ατόμων εντός του ασύλου. Δούλεψα με αυτόν τον τρόπο επειδή επιθυμούσα: Πρώτον, η εργασία μου να είναι ρεαλιστική και να αποφύγω διαφόρου τύπου υπερβολές, στερεότυπα, κοινωνικές κατασκευές και αρνητικές νοηματοδοτήσεις, όπως το «μύθο του επικίνδυνου ψυχασθενή»³, ή αναπαραστάσεις του όρου «ψυχασθενής» που συναντάμε στο κινηματογράφο ή στις αναζητήσεις στο Google (π.χ. βίαιος, ασυγκράτητος, αυθόρμητος, χωρίς αναστολές, τρομακτικός), είτε ακόμα ψευδό-επιστήμες όπως η λεγόμενη «Φυσιογνωμία της Τρέλας»⁴. Δεύτερον, ήθελα να εστιάσω στην καθημερινότητα που βιώνουν τα άτομα εντός των ασύλων. Μηχανικές καθηλώσεις, κακομεταχείριση από γιατρούς, ψυχικός πόνος, μακροχρόνιος βίος εντός των ιδρυμάτων και κενός χρόνος ο οποίος πιέζει και συνθλίβει τα άτομα αποτελούν κομμάτια της καθημερινότητάς τους. Διότι όπως είχε πεί ο Γιώργος Κοκκινίδης, ο οποίος πέρασε ένα αρκετά μεγάλο μέρος της ζωής του σε τέτοια ιδρύματα, «εδώ μέσα σε αυτό το μέρος είναι η ανυπαρξία, δεν υπάρχει χρόνος και χώρος, είναι αδιάφορα όλα, το μόνο που υπάρχει είναι ένα τσιγάρο που καίει και ένας καφές. Το πιο εύκολο πράγμα εκεί έξω είναι και το πιο δύσκολο πράγμα εδώ μέσα»⁵.

Στην αναζήτηση του υλικού αυτού, δεν έπαψαν να υπάρχουν και δυσκολίες. Δεν υπάρχει μεγάλο εύρος φωτογραφιών-ντοκουμένων από τέτοια ιδρύματα, και ο λόγος είναι ότι η φωτογράφιση εντός των ασύλων απαγορεύεται με την αιτιολογία του ιατρικού απορρήτου. Η φωτογράφιση του εγκλειστού συνήθως δεν απαιτεί απλά τη συνεργασία με το ίδιο το υποκείμενο, αλλά την άδεια της διοίκησης και του θεράποντα γιατρού. Ως αποτέλεσμα, υπάρχει ένα πέπλο μυστικότητας εντός των ιδρυμάτων. Παρόλα αυτά κατάφερα και μάζεψα αρκετό υλικό για να μπορέσω να συνθέσω την εργασία μου, και ένα εύρος υλικού το άντλησα από το έλληνας φωτογράφους όπως ο Νίκος Παναγιωτόπουλος, ο Γιώργος Δεπόλλας οι οποίοι επισκέφτηκαν το ψυχιατρείο της Λέρου, αλλά και ξένους φωτογράφους όπως ο Gianni Berengo Gardin και Carla Cerati οι οποίοι παρείχαν τις φωτογραφίες για το έντυπο *Morrirre di Classe* του Franco Basaglia.

---

³ Βλέπε Τσαλιγοπούλου, Φ., 1987, Ο μύθος του επικίνδυνου ασθενή, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

⁴ Ανά τους αιώνες έχουν γίνει προσπάθειες για την δημιουργία μιας ψευδό-επιστήμης που προβάλλεται ως «Φυσιογνωμία της Τρέλας», στην οποία υπήρχε η θεωρία ότι μπορείς να αναγνωρίσεις ή να διαγνώσεις ένα ψυχασθενή από το πρόσωπο και το σώμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ψευδο-επιστήμης είναι το έργο του Dr. Hugh Welch Diamond (1809 – 1886), ο οποίος έκανε πορτραίτα ψυχασθενών που είχαν τυχόν παραμορφώσεις στο πρόσωπο ή στο βλέμμα.

⁵ Ψυλλάκης, Σ., 2000, Ο άνθρωπος που ενόχλησε το σύμπαν, Ντοκιμαντέρ, Διαθέσιμο από: https://www.youtube.com/watch?v=0BshCc7_7G4 [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]

Τεχνικές και μέθοδοι εικονογράφησης

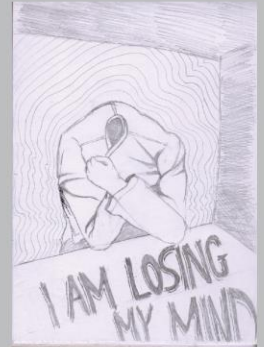
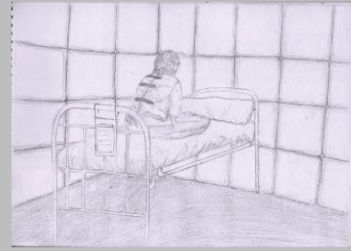
Αφότου ολοκλήρωσα τη συλλογή της «πρώτης ύλης» μου, στη συνέχεια τη χρησιμοποίησα τις φιγούρες των φωτογραφιών ως reference για τις εικονογραφήσεις μου. Στην αρχή όταν ήμουν ακόμα στο στάδιο πειραματισμού, έκανα τα προσχέδια για τις εικονογραφήσεις σε sketchbook και στην συνέχεια τα επεξεργαζόμουν ψηφιακά και σχεδιάζα πάνω τους χρησιμοποιώντας γραφίδα και το πρόγραμμα Adobe Photoshop.

Μετάπειτα, αφ' ότου ξεκίνησα να πορεύομαι προς ένα συγκεκριμένο στυλ εικονογράφησης, σταμάτησα να δημιουργώ προσχέδια σε sketchbook και δούλευα εξ' αρχής ψηφιακά χρησιμοποιώντας γραφίδα και έχοντας ως βάση το αρχικό υλικό μου, για να δημιουργώ μια πιο ρεαλιστική αίσθηση. Δούλευα με ανεξάρτητες γραμμές για να δημιουργήσω υφές, επισκιάσεις, ή και φωτισμούς, τις οποίες της σχεδιάζα χρησιμοποιώντας γραφίδα και το brush tool του Adobe Photoshop. Τη μέθοδο αυτή τη χρησιμοποιούσα και για να δημιουργήσω μια αίσθηση χώρου στο background, για να διαχωρίσω το προσκήνιο με το παρασκήνιο, αλλά και για να διαχωρίσω τα στοιχεία του προσκηνίου μεταξύ τους (π.χ. χέρι-μπλούζα) σχεδιάζοντας τις γραμμές με διαφορετικές κλίσεις σε κάθε ένα από αυτά.

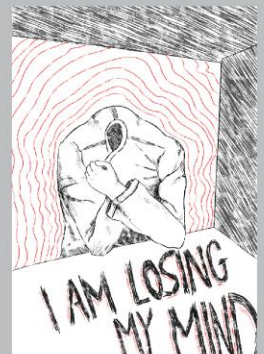
Χρειάστηκε αρκετός χρόνος πειραματισμού για να κλείσω σε ένα στυλ εικονογράφησης. Το συγκεκριμένο στυλ εικονογράφησης δεν το είχα ξανά δουλέψει, για αυτό το λόγο όσο περνούσε ο χρόνος το στυλ μου βελτιωνόταν και έπρεπε να ξανασχεδιάσω τις αρχικές εικονογραφήσεις, να δουλεύω ταυτόχρονα όλες τις εικονογραφήσεις και να κάνω αλλαγές.

ΣΤΑΔΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ

Αρχικά προσχέδια σε sketchbook

Ψηφιακά προσχέδια

Τελικές εικονογραφήσεις

Χρωματική Παλέτα

Στις εικονογραφήσεις χρησιμοποιούσα αποκλειστικά πλακάτα χρώματα, έχοντας κατά το πλείστον συνδυασμούς ψυχρών-θερμών χρωμάτων. Παρόλα αυτά, σε κάποιες εικονογραφήσεις επέλεξα να μην χρησιμοποιήσω χρωματισμούς, και να διαχειριστώ τους χώρους με την «κενότητα» του λευκού. Σε αυτές τις «λευκές» εικονογραφήσεις αναπαριστούνται στοιχεία της απλής καθημερινότητας, όπως να κάθεται σε μια καρέκλα ή

να κάνεις μια βόλτα για ένα τσιγάρο, και ουσιαστικά η κενότητα του λευκού αναπαριστά το κενό του χώρου και του χρόνου που υπάρχει εκεί μέσα.

Στο τελικό στάδιο, στη ροή των σελίδων βασίστηκα τόσο θεματικά όσο και χρωματικά δίνοντας μεγάλη έμφαση στους χρωματικούς συνδυασμούς, στις χρωματικές γκάμες και τα συμπληρωματικά χρώματα.

Γραμματοσειρές

Οι γραμματοσειρές που χρησιμοποίησα αποτελούνταν αποκλειστικά από την οικογένεια γραμματοσειράς της Consolas. Η Consolas αποτελεί μια Monospace γραμματοσειρά χωρίς πατούρα, δημιουργημένη από τον Luc(as) de Groot.

Επίλογος

Τα αποτελέσματα της πτυχιακής εργασίας μου είναι δύο φανζίν. Το πρώτο «Οπτικός Σχολιασμός πάνω στην Ψυχική Ασθένεια» είναι ένα 36σέλιδο φανζίν που περιέχει μια σειρά εικονογραφήσεων, οι οποίες συμπληρώνονται κατά κύριο λόγο με βιωματικά κείμενα πάνω στην ψυχική ασθένεια. Το δεύτερο «Ιδέες πάνω στην ιστορική και κοινωνική προσέγγιση της τρέλας» είναι ένα 20σέλιδο στο οποίο πρωταγωνιστεί η προσωπική μου ανάλυση πάνω στην ιστορική και κοινωνική προσέγγιση της τρέλας, και συνοδεύεται από εικονογραφήσεις και τμηματικά στοιχεία εικονογραφήσεων, από το 1^ο φανζίν, τα οποία έχω επεξεργαστεί με σκοπό να διαφοροποιηθούν από τις αρχικές εικονογραφήσεις.

Το θέμα της Ψυχικής ασθένειας, αποτελεί ένα θέμα το οποίο δεν έχει λάβει αρκετή έκταση στην κοινωνία μας και ταυτοχρόνως αποτελεί ένα δύσκολο θέμα προς συζήτηση διότι δεν είναι μονοδιάστατο και απαιτεί σφαιρικές γνώσεις. Οπότε πέρασα μεγάλο κομμάτι της διαδικασίας χτίζοντας την βιβλιογραφία μου και κάνοντας όσο το δυνατόν καλύτερη και πιο σφαιρική έρευνα. Έρευνα η οποία είχε αναβαθμισμένη απαίτηση πάνω στην κατανόηση του λόγου της, δεδομένου ότι ο λόγος αυτός αποτελεί κομμάτι ενός επιστημονικού και ακαδημαϊκού πεδίου.

Προσπάθησα να βρω μια δική μου μέθοδο για να αναπτύσω τη εργασία μου πάνω σε μια δύσκολη θεματική, η οποία ενέπλεκε και το πρακτικό κομμάτι της εικονογράφησης αλλά και το θεωρητικό σκέλος της ακαδημαϊκής έρευνας. Αλλά και περά από το κομμάτι της ακαδημαϊκής έρευνας συμπεριέλαβα και εφημερίδες, άρθρα, ή social media, τα οποία παίζουν μεγάλο ρόλο στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στην ενημέρωση επί του θέματος.

Παρόλες τις δυσκολίες που συνάντησα, οι θετικές απολαβές που μου απέφερε η όλη διαδικασία δεν είναι λίγες. Κατάφερα να αποκτήσω ένα στυλ εικονογράφησης που έχει το δικό μου στίγμα. Από την έρευνα απέκτησα σφαιρικές και πολυδιάστατες γνώσεις οι οποίες θα μου φανούν χρήσιμες εφ' όρου ζωής. Τέλος, έμαθα πώς να αναπτύσω μια εργασία που να έχει σχέση με την εικονογράφηση αλλά και με την έρευνα, ικανότητα η οποία ευελπιστώ ότι θα μου φανεί αρκετά χρήσιμη στο μετέπειτα στάδιο της επαγγελματικής προόδου μου.

Βιβλιογραφία

- Foucault, M., 2004, Η ιστορία της Τρέλας, μτφ. Φ. Αμπατζοπούλου, Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδιανός
- Foucault, M., 1988, Ψυχική αρρώστεια και Ψυχολογία, μτφ. Τ. Γιατζόγλου, Αθήνα: Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος
- Basaglia, F., 1982, Salute/Malattia-Le Parole della medicina ,Τορίνο Εκδόσεις Einaudi
- Μεγαλοοικονόμου, Θ.,2019, Ρωγμές, ρήγματα και αντιστάσεις στην κυρίαρχη Ψυχιατρική, Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα
- Agamben, G., 2016, Homo sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή, μτφ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, Αθήνα: Εκδόσεις Εξάρχεια
- Ρόλαντ Λαίνγκ, συζήτηση με Franco Basaglia, La giustizia che punisce (1971), Scritti, τομ. Β' (1966-80), Τορίνο: Εκδόσεις Einaudi
- Τσαλιγοπούλου, Φ., 1987, Ο μύθος του επικίνδυνου ασθενή, Αθήνα: Εκδόσεις
- Freud, S. , 1909, Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας, μτφ. Νίκη Μυλωνά, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνική Παιδεία
- Freud, S., Γενική θεωρία των νευρώσεων: Ψυχανάλυση και Ψυχιατρική, μτφ. Δ.Π. Κωστελένου, Αθήνα: Εκδόσεις Ν.Α Δαμιάνου
- Παπαζήση Artaud, A., Woolf, V., Nietzsche, F.W, Poe, E.A., Shelley – Wollstonecraft, M., 2018, Περί τρέλας, Αθήνα: Εκδόσεις Κοβάλτιο
- Μαράκη, Δ, Ξαναδιαβάζοντας το Death Without Weeping. Η ιατροκοποίηση της πολιτικής και η μηχανική (ανα)κατασκευής του υποκειμένου. Διδακτορική διατριβή [Online]. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο:
<https://www.academia.edu/14256931/%CE%9E%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82%CF%84%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%97%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B7%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CE%B7%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%85>
- Θεολογίτης, Φ.Κ., 2018, Ψυχική Ασθένεια και Εξουσία [Online]. Αθήνα. Διαθέσιμο στο:
<https://www.academia.edu/36915557/%CE%A8%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%91%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%95%CE%BE%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%AF%CE%B1>
- Γιαννουλόπουλος, Γ., Δικαιώματα και "δικαιώματα". Πρακτικά συνεδρίου «Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα. Ανάγκες, προτάσεις, λύσεις.» που διεξήχθη στη Αθήνα, 30-3-2009. Φορέας διεξαγωγής: Συνήγορος του Πολίτη. Αθήνα: Εκδόσεις Σακκούλα

- Καρτεράκης, Ι., 2008, Πως ανατρέπεται η κυρίαρχη προκατάληψη του επικίνδυνου ή ανεύθυνου Ψυχικά Πάσχοντος. Πρακτικά συνεδρίου «Ο λόγος των αποκλεισμένων» που διεξήχθη στη Θεσσαλονίκη 7-8 Ιουνίου 2008. Φορέας διεξαγωγής: Τμήμα Ψυχολογίας του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Παπασταμάτης, Δ., 2011, Η κατάθλιψη μου: μια σύγχρονη Άρπυια
- Δεπόλλας, Γ., Οι αθέατοι [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο : <https://www.yiorgosdepollas.com/website/gr/keimena-synentefkseis/item/88-oi-atheatoi> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Menshouse, Ψυχιατρείο Λέρου: Η ιστορία των ζωντανών-νεκρών [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο : <https://menshouse.gr/istories/61830/psychiatrio-lerou-istoria-ton-zontanon-nekron> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Lifo, 2019 Τριάντα χρόνια στο Δρομοκαϊτείο: ένας ψυχίατρος αφηγείται τη ζωή του δίπλα στα πιο εύθραυστα πρόσωπα [ιστοσελίδα], Διαθέσιμο στο: https://www.lifo.gr/articles/greece_articles/235563/trianta-xronia-sto-dromokaiteio-enas-psyhiatros-afigeitai-ti-zoi-toy-dipla-sta-pio-eythraysta-prosopa [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Virus, 2015, «Δεμένη για χρόνια με ιμάντες» η Ψυχική Υγεία στην Ελλάδα, [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο : <https://virus.com.gr/demeni-gia-chronia-me-imantes-i-psichiki-igia-stin-ellada/> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Iefemerida, 2014, Άγριες καταστάσεις στα ελληνικά ψυχιατρεία: Αποτρελαίνουν τους νοσηλεύόμενους παρά τους θεραπεύουν [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefemerida.gr/news/140051/%CE%AC%CE%B3%CF%81%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%BD%CE%BF%CF%83%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B1> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Iefemerida, 2014, Η σκοτεινή ιστορία της Gennie, που έζησε 50 χρόνια σε ψυχιατρείο -Τα 187 ηλεκτροσόκ και τα σοκαριστικά πειράματα [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefemerida.gr/news/142932/%CE%B7-%CF%83%CE%BA%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CE%AE-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-gennie-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%B6%CE%B7%CF%83%CE%B5-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-50-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CE%B1-187->

[%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8C%CE%BA-%CE%BA%CE%B1](#) [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]

- Vice, 2014, Το Άκαμπτο Στίγμα των Ψυχικά Ασθενών στην Ελλάδα [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/el/article/jpe7x4/psyxika-astheneis-ellada> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Vice, 2018, Δέκα Ερωτήσεις που Πάντα Ήθελες να Κάνεις σε μια Έγκλειστη σε Ψυχιατρείο [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/el/article/3k548b/deka-erwthseis-poy-panta-h8eles-na-kaneis-se-mia-egkleisth-se-psyxiatreio> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Vice, 2018, Ζωντανοί-Νεκροί σε Ψυχιατρική Κλινική: Φωτογραφίες του Ένοχου Μυστικού της Ελληνικής Κοινωνίας [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/el/article/437mnn/zwntanoi-nekroi-sthn-psyxiatrikh-klinikh-fwtoigrafies-toy-enoxoy-mystikoy-ths-ellhnikhs-koinwnias> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Vice, 2014, Ξεχασμένοι στα Ψυχιατρεία της Ελλάδας [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/el/article/vvgmv8/psyciatriki-metarrythmisi-ellada> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Tvxs, 2014, Στο άσυλο η ψυχιατρική μεταρρύθμιση [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/sto-asylo-i-psyxiatriki-metarrythmisi> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Newbeast, Αν περάσεις αυτήν την πόρτα, το στίγμα του «τρελού» παραμένει [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2593626/an-perasis-aftin-tin-porta-to-stigma-tou-trelou-parameni> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Ψυλλάκης, Σ., 2000, Ο άνθρωπος που ενόχλησε το σύμπαν, Ντοκιμαντέρ, Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=0BshCc7_7G4 [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Λουκάκος, Α., 2003, Leros, Freedom Is Curative, Ντοκιμαντέρ, Διαθέσιμο στο: <https://vimeo.com/43899538> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]
- Gabriel, J., 1990, Island of Outcasts, Ντοκιμαντέρ, Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=qbloZg3PLtg> [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2021]

Πηγές Φωτογραφιών

- Γιώργος Δεπόλλας, Άσυλο (1982)
- Νίκος Παναγιωτόπουλος, Λέρος (1982)
- Vice, Ζωντανοί-Νεκροί σε Ψυχιατρική Κλινική: Φωτογραφίες του Ένοχου Μυστικού της Ελληνικής Κοινωνίας (2018)
- Αλεξία Τσαγκάρη, Ξεχασμένοι στα Ψυχιατρεία της Ελλάδας (2014)
- George Georgiou, Hidden: Psychiatric Hospitals Serbia and Kosova (1999-2002)
- Alfred Eisenstaedt, Pilgrim State Hospital (1938)
- Raymond Depardon, Manicomio (1979)
- Gianni Berengo Gardin & Carla Cerati, Morire di classe (1969)